

Zapadni Balkan

Marta Stojić Mitrović

Pojam Zapadni Balkan u političkom diskursu, ali i šire, uvodi se devedesetih godina 20. veka „kao neka vrsta eufemizma za negativno markirani *Balkan* s kojim se većina država koje su nastale na području Jugoslavije nije želela identifikovati“ (Petrović 2012: 22-23). Pojam je po formuli „Jugoslavija minus Slovenija plus Albanija“ stvorila EU, a države koje objedinjuje ne povezuju se na osnovu neke zajedničke istorijske, geografske ili neke druge kohezijske karakteristike, nego na osnovu nepripadanja EU. Kako poentira Tanja Petrović: „Odgovor na pitanje šta je *zapadni Balkan* možemo dobiti samo ako ga preokrenemo uz pomoć negacije i upitamo se šta *zapadni Balkan* nije. Odgovor je očigledan – nije Evropska unija“ (Petrović 2012: 25).

Ova pseudogeografska i pseudotehnokratska odrednica, promovisana posebno u okviru Procesa stabilizacije i pridruživanja iz 1999. godine, trebalo je da prevaziđe probleme postojećih etnonacionalnih denominacija i podela, i objedini zavađene, osiromašene i duboko korumpirane države, u jedinstven objekat nad kojim će EU sprovesti svoju politiku susedstva i proširenja. Dalja formalizacija Zapadnog Balkana kao posebnog geopolitičkog prostora nastupila je 2003. godine na Samitu u Solunu koji je „cementirao“ tzv. evropsku budućnost država Zapadnog Balkana ili odredio njihov tzv. evropski smer razvoja (Stojić Mitrović 2021: 51; usp. Hameršak et al. 2020). U procesima kojima je cilj politička stabilizacija, ekonomska liberalizacija i eventualno članstvo u EU, EU zauzima paternalistički, civilizacionistički i neokolonijalni odnos oslonjen na konceptualizacije Balkana kao „anti-civilizacije, alter ega i tamne strane unutar“ Evrope (Todorova 1994: 482).

Jedan od prvih ciljeva koji je kristalisan na Samitu u Solunu bila je vizna liberalizacija kojom je olakšano kretanje državljana zapadnobalkanskih država u EU. Zauzvrat su zapadnobalkanske zemlje morale da uspostave kontrolu nad kretanjem prema EU, što je u praksi primarno značilo da je kroz uvođenje striktnijih graničnih kontrola i prihvatanje obaveza readmisije trebalo da efiksano kontrolišu kretanje sopstvenih državljana koji još uvek čine značajan deo tražilaca azila u EU. Vizna liberalizacija je bila regionalni proces. Svaka zemlja Zapadnog Balkana dobila je tzv. mape puta za liberalizaciju koje su:

bile skoro identične, ali su uzimale u obzir specifičnosti situacije u svakoj zemlji, u smislu postojećeg zakonodavstva i prakse. Mape puta su definisale preduslove koje je istakla Evropska komisija, i koje je data država „Zapadnog Balkana“ trebalo da usvoji kako bi se otvorila mogućnost bezvznog ulaska njenih državljana u Šengen-zonu. Uslovi su se kretali od čisto tehničkih pitanja, kao što je izdavanje mašinski čitljivih pasoša s postepenim uvođenjem biometrijskih podataka (uključujući otiske prstiju), preko usvajanja i primene niza zakona i međunarodnih konvencija, do veoma širokih pitanja kao što su napredak u borbi protiv organizovanog kriminala, korupcije i ilegalnih migracija (Stojić Mitrović 2021: 52; usp. Stojić Mitrović 2014).

Kako se povećavao broj nedržavljana ili državljana tzv. trećih zemalja koji su ulazili u EU s teritorija država Zapadnog Balkana, a broj tražilaca azila iz regiona smanjivao, pomerao se i fokus migracijskih politika koje se sada sve više usmeravaju na integraciju Zapadnog Balkana u evropski granični režim. Sama integracija se kontinuirano evaluiira kroz procene transformacija i primena zakonodavstava i institucionalnog okvira, saradnju sa evropskim institucijama, regionalnu saradnju, usklađivanja vizne politike i slično, a zbog čega se različite zapadnobalkanske države nalaze u različitim fazama integrisanosti u evropski granični režim.

U složenom imaginarijumu evropskog graničnog režima, Zapadni Balkan predstavlja jednu od spoljnih granica EU, koja se nalazi okružena državama-članicama EU. Kao i drugi **granični pejzaži**, i Zapadni Balkan je u procesu integracije u evropski granični režim proizveden kao složeni transnacionalni i suštinski otuđeni prostor, čije institucije sprovode politiku EU, dok se granice nacionalnih država čuvaju za EU, a teritorije nacionalnih država pretvaraju u prostore zadržavanja osoba u pokretu izvan EU.

Ukratko, Zapadni Balkan u odnosu na EU funkcioniše kao kolektivizovan politički subjekat, dok u evropskom graničnom režimu igra operativnu ulogu **tampon-zone, eksternalizovane granice** EU čija je svrha da „priguši“ neželjena kretanja prema EU pojačanom kontrolom, kanalisanjem, represijom kretanja i zadržavanjem osoba u pokretu na svojoj teritoriji i usmeravanjem dalje od EU (v. **pulbek**, Stojić Mitrović et al. 2020). Predstavljajući pristupanje EU kao strateški interes, normalizovano je davanje suvereniteta nad granicama i teritorijama zapadnobalkanskih država EU i njezinim politikama, institucijama, pa i službenicima. Na primer, u pregovorima Evropske agencije za graničnu i obalsku stražu (Fronteks) sa Srbijom (i Severnom Makedonijom), EU je tražila da se članovima Fronteksa osigura imunitet u odnosu na administrativne, civilne i krivične nadležnosti Republike Srbije (Stojić Mitrović 2021: 55).

Zavisnost Zapadnog Balkana od EU nije samo generativna, u smislu da ga je stvorila EU za određene svrhe, već i ekonomska. EU obilno finansira države Zapadnog Balkana kako bi se reformisale u skladu sa njenim zahtevima i sprovedile zadatke koje od nje dobijaju. Međutim, iako je uključivanje Zapadnog Balkana u evropski granični režim evidentno evropocentrično, pri čemu zapadnobalkanske države ne samo da nemaju mogućnosti da utiču na osnovni smer evropske migracijske politike, nego se u tom procesu odriču suvereniteta nad granicama i teritorijama, njihov se glas itekako može čuti kada je reč o samoj implementaciji tih politika. Primena evropske migracijske politike pretvara se u instrument za ostvarivanje drugih političkih i ekonomskih ciljeva, a odluke poput one gde će se izgraditi kamp, a gde ne ili za koje se države uvode vize, a za koje ne, postaju sredstva političkog pritiska. Osim toga, finansijska sredstva koja pristižu iz EU omogućavaju otvaranje radnih mesta u bezbednosnom i humanitarnom sektoru i unapređenje infrastrukture, od puteva u mestima u kojima su kampovi, do proširenja električne i mreže mobilne telefonije i dr. „Pokazujući da su pouzdani partneri sposobni da ispune zahtevne zadatke, zapadnobalkanske zemlje polako poboljšavaju svoju međunarodnu političku poziciju“ (Stojić Mitrović 2021: 55).

4. 5. 2022.

Literatura

Hameršak, Marijana, Sabine Hess, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2020. "The Forging of the Balkan Route. Contextualizing the Border Regime in the EU Periphery". *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5 (1)

Petrović, Tanja. 2012. *YUOPA. Jugoslovensko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima*. Beograd: Fabrika knjiga.

Stojić Mitrović, Marta. 2014. "Serbian Migration Policy Concerning Irregular Migration and Asylum in the Context of the EU Integration Process". *Etnoantropološki problemi* 9/4: 67-82.

Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević, Barbara Bezec i Andrej Kurnik. 2020. The Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the European Border Regime. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti*. Beograd: Etnografski institut SANU.

Todorova, Maria. 1994. "The Balkans. From Discovery to Invention". *Slavic Review* 53/2: 453-482.